

4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі ЦДІАК України), ф. 442, оп. 864, спр. 239, 421 арк.
5. Жизнь Волыни. – Житомир. – 1914. – 13 августа. – С. 2.
6. Наша Волынь. – Житомир. – 1914. – 06 августа. – С. 1.
7. Жизнь Волыни. – Житомир. – 1916. – 25 января. – С. 1.
8. Жизнь Волыни. – Житомир. – 1916. – 11 февраля. – С. 2.
9. Жизнь Волыни. – Житомир. – 1916. – 14 февраля. – С. 3.
10. Жизнь Волыни. – Житомир. – 1916. – 26 февраля. – С. 1.
11. ЦДІАК України, ф. 274, оп. 4, спр. 456, 85 арк.
12. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 237. s. 2.
13. Щербін Л. Польське питання в політиці конституційно-демократичної партії (1905-1917 рр.), / XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД», Переяслав-Хмельницький, 2013. Докладніше див. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1486>
14. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 243. – s. 2.
15. ЦДІАК України, ф. 274, оп. 5, спр. 56, 116 арк.
16. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 290. – s. 2.
17. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 277. – s. 2.
18. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 304. – s. 1.
19. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 305. – s. 1.
20. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1916. – nr. 351. – s. 1.

Belobrovets O.M. Transition of Polish Public Opinion in Ukraine to the Position of Polish Independence Restoration during World War I.

The article analyzes conditions, circumstances and reasons of the transition of Polish public opinion in Ukraine during World War I from the standpoint of achieving autonomy to the restoration of state independence of Poland. Patriotic enthusiasm of the Poles at the beginning of the war was caused by the promises of the Russian authorities to provide them with the autonomy. The war changed the course to disappointment and fatigue and compelled the Poles to look for new ways to solve the national question. The transition of public opinion intended to recover the position of independent Poland. These changes occurred because of the delay and inability of the Russian authorities to solve the issue of autonomy for the Poles due to the unwillingness of Russian society to accept it and because of the policy of Germany and Austria.

Keywords: Polish public opinion, autonomy, restoration of independence, World War I.

Белобровец О. М. Переход польской общественной мысли в Украине на позиции возрождения польской государственности в годы Первой мировой войны.

В статье проанализировано условия, обстоятельства и причины перехода польской общественной мысли в Украине в годы Первой мировой войны с позиций достижения автономии на возрождение независимости Польши. Патриотический энтузиазм поляков в начале войны, вызванный обещаниями российской власти предоставить полякам автономию сменился разочарованием, усталостью, поиском новых путей решения национального вопроса и переходом на позиции возрождения самостоятельного польского государства. Эти изменения стали возможны через затягивание, несостоятельность и нежелание российской власти решить вопрос автономии для поляков, через неготовность российского общества ее принять, а также через политику центральных государств по отношению к Польше.

Ключевые слова: польская общественная мысль, автономия, возрождение независимости, Первая мировая война.

Статтю подано до редколегії 9.01.2017 р.

УДК 94(477)»1914/1917»

Т. Ю. Герасимов, І. М. Романюк

**ПЕРЕБІГ АНТИАЛКОГОЛЬНОЇ КАМПАНІЇ В КИЄВІ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(1914 – 1917 РР.)**

У статті досліджено вплив проведеної царським урядом антиалкогольної кампанії на повсякденне життя мешканців Києва в 1914 – 1917 рр. Висвітлено деякі позитивні наслідки боротьби з пияцтвом у перші місяці війни, пов'язані зі зменшенням рівня злочинності та кількості скоєних самогубств. Розглянуті явища, що свідчили про зворотний ефект від

Наукові записки ВДПУ ім. М.М. Коцюбинського

заборони продажу алкоголю, а саме: збільшення обсягів таємного виробництва та продажу горілки, приготування й вживання небезпечних для здоров'я сурогатних напоїв, зловживання в аптекарській сфері.

Ключові слова: алкоголь, «сухий закон», Перша світова війна, Київ, повсякденність.

«Височайше веління» Миколи II від 4 вересня (22 серпня) 1914 р. про заборону продажу спиртних напоїв до закінчення війни [1, с. 98] за своїм значенням перевищувало будь-який з чисельних заходів царату, спрямованих на регулювання життя велетенської імперії. Проведена владою антиалкогольна кампанія змінила не лише спосіб життя мешканців Києва, а й певним чином позначилася на їхніх суспільно-політичних настроях. Недаремно тогочасний киянин Г. Григор'єв, згадуючи про реакцію населення на запровадження «сухого закону» (так його іноді називають в історичній літературі – авт.), зазначав, що саме тоді «обиватель зрозумів, що таке війна» [2, с. 264], а в сучасній історіографії присутня думка про нерозривний зв'язок між крахом російської імперської державності та боротьбою з пияцтвом [3, с. 91]. У народженій на руїнах радянської імперії Українській державі урядові рішення щодо підняття цін на алкоголь завжди мають широкий резонанс, піднімаючи хвилі дискусій про можливі негативні наслідки, зокрема – збільшення несанкціонованого виробництва небезпечних для життя спиртних напоїв. Наскільки далеко може зайти влада в цій чутливій сфері та до чого це може призвести – наглядно демонструвала дія «сухого закону» сто років тому в понад півмільйонному місті.

Проблемі дії «сухого закону» в Російській імперії й в українських губерніях написано низку наукових праць. Насамперед, варто назвати дослідження американського історика А. Мак-Кі, котрий достатньо скрупульозно проаналізував причини й наслідки антиалкогольної кампанії [4]. У рамках регіональної історії теми боротьби з пияцтвом у 1914–1917 рр. присвячені праці О. Чагадаєвої [5] та П. Щербініна [6]. Значну увагу «сухому закону» приділили історики повсякденності О. Вільшанська [7] та Є. Джумига [8].

Мета статті полягає в дослідженні впливу антиалкогольної кампанії на повсякденне життя мешканців Києва в період Першої світової війни. Основу джерельної бази складають матеріали тогочасної київської газетної періодики, а також документи Центрального державного історичного архіву (м. Київ).

Першочергово постанови, що забороняли продаж та розпивання алкогольних напоїв, були прийняті як ситуативні заходи на час мобілізації. Київський генерал-губернатор Ф. Трепов підписав відповідний документ 16 серпня 1914 р. [9, с. 5]. Однак успіх мобілізації актуалізував питання про поширення заборони на всю територію імперії Романових на весь період війни [10, с. 3]. Щоправда, на початку проведення мобілізаційних заходів на території держави спалахували випадки атак натовпів призованих солдатів на шинки та інші подібні заклади, оскільки горілка вважалася невід'ємною частиною провідів до армії. Іноді це завершувалося кровопролиттям [4, с. 152]. За свідченням Г. Григор'єва, в ті дні офіцери, що виїздили на фронт, «пиячили, гуляли на всю губу, шукали п'яних радощів, примітивно спрощених» [2, с. 265], хоча закриття на період мобілізації майже всіх закладів, де подавали алкоголь (це, зокрема, стосувалося й вина та пива) [10, арк. 46], за винятком ресторанів I-го розряду, значно ускладнювало проведення подібних військових «ритуалів» [11, с. 5].

Ідея заборони продажу алкоголю отримала цілковиту підтримку в газетах та в середовищі інтелігенції. Перші запевняли читачів, що тільки твереза країна здатна перемогти у війні, другі традиційно сильно переймалися зловживанням спиртними напоями простим народом [12, с. 451]. У вересні 1914 р. київський карикатурист В. Федорович у яскравій іронічній формі продемонстрував, наскільки «сухий закон» змінив стосунки всередині подружньої пари. На першому малюнку під назвою «до війни» він зобразив заплакану дружину, яка сварила звеселеного чоловіка, на другому – «зараз» – картина з точністю до навпаки – щаслива усміхнена жінка обіймає надзвичайно засмученого пана [13, с. 2].

У перший воєнний рік офіційна преса невтомно повідомляла про позитивні наслідки антиалкогольних заходів у Києві. Насамперед, наголошувалося на покращенні криміногенної ситуації. Так, у вересні 1914 р. «Киев», оперуючи статистикою київської поліції, відзначав різке падіння злочинності, оскільки раніше близько 75% злочинів скоювали під дією алкоголю. Протягом першого «тверезого» місяця в місті не зареєстрували жодного вбивства, кількість крадіжок зменшилася зі звичних 200 до 75, а самогубств – на третину. Набагато рідшими стали випадки сімейного насильства [14, с. 3]. Зменшення споживання населенням алкоголю сприяло й збільшенню обсягів вкладів в ощадні каси, зокрема, робітниками. Наприклад, у вересні 1914 р. на київському Подолі число вкладників із робітничого середовища виросло на 35-40% [15, с. 4]. Нарешті, тоді ж майже цілковито зникла звична для міських вулиць картина – валяння сп'янілих осіб під парканами [16, с. 2].

Проте вже незабаром «сухий закон» став вносити гіркий присмак у міську повсякденність, оскільки його успіх, передусім, залежав від рівня патріотичного підйому населення, що особливо

сильним був на початку всезагальної ейфорії від вступу Російської імперії у війну. Однак після того розпочалися довгі воєнні місяці, ставши для населення міст тяжкою рутиною, до якої воно швидко почало звикати. Питуща публіка пристосовувалася до нових реалій. Це, зокрема, вилилося в збільшенні кількості затримуваних київською поліцією нетверезих осіб уже в листопаді 1914 р. [17, с. 2]. Народні традиції брали гору над будь-якими встановленими державою обмеженнями. У цьому, власне, й полягала найбільша проблема «сухого закону». До того ж вона поглиблювалася відсутністю з боку держави програми, яка б надала любителям алкоголю адекватної альтернативи, оскільки для більшості з них спиртні напої були предметом дозвілля та відпочинку.

Проте якби й вдалося знайти підходящу культурну заміну горілці, війна навряд чи була вдалим часом для подібних пошуків. На всю Росію Міністерство Фінансів виділяло лише символічну суму в 1 млн. руб. на рік на фінансування напівживих опікунств народної тверезості. Профільний міністр П. Барк також відклав такі амбіційні дороговартісні проекти, як будівництво народних домів по всій імперії. Тож влада на місцях, навіть за сильного бажання, мало чим могла зарадити тому вакууму, що виник у частини населення після заборони торгівлі алкоголем [4, с. 155-156].

Політика держави щодо вина була більш компромісною, ніж до горілки. Не дивлячись на статус алкогольного напою, доводилося брати до уваги його лікувальні властивості, багатий різновид сортів та релігійні традиції багатонаціональної країни. Цікаво, що заборона вільного продажу вина на початку війни надзвичайно популяризувала виноградний сік. За формою пляшок, за кольором, за етикетками напій був дуже схожим на вино, створюючи цим повну ілюзію. Обиватель бавився тим, що попивав слащавий сік і робив при тому вигляд, що п'є вино [18, с. 3].

У квітні 1916 р. начальник Київського військового округу дозволив вільну торгівлю виноградними винами, міцністю не більше 10 градусів [19, с. 6], хоча з травня вилучалися з торгівлі вина, виготовлені з додаванням цукру [12, с. 452]. У Києві це рішення влади створило грандіозний винний ажіотаж. Кияни, що скучили за напоєм, одразу вирушили до місць торгівлі, шикуючись у черги. Проте на багатьох любителів вина чекало розчарування, оскільки ціни на товар підскочили до небувалого: за низькосортне столове вино, яке раніше коштувало 30 – 40 коп. за пляшку, торгівці просили по 1 руб. 25 коп. – 1 руб. 50 коп. [20, с. 5]. Попри це, продавцям гріх було скаржитися на недостатню виручку в ті буремні дні, про що красномовно говорила статистика: з 22 квітня по 13 травня в усіх рейнських погребах продали 144470 пляшок виноградного вина. Для порівняння, за увесь 1915 р. покупці придбали 189321 пляшку [21, с. 2].

Не менш гостро в роки війни постало «пивне питання». Наприкінці вересня 1914 р. у широких масах ходили чутки про можливе відновлення торгівлі напоєм, термін заборону на яку мав закінчитися 14 жовтня [22, с. 1]. І все ж таки на початку 1915 р. царська влада дозволила продаж пива міцністю не більше 3,7 градусів. Разом з цим було встановлено новий акциз, що, автоматично підвищував ціни на напій [23, с. 2]. Нововведення негативно позначилося на процесі виробництва пива, адже виробники звикли його варити більше дозволеної міцності, а, відтак, доводилося вносити технологічні зміни. Внаслідок того напередодні Лютневої революції в жалюгідному стані опинився великий «Південно-руський» пивзавод, розташований у Києві. За свідченнями місцевих споживачів, завод виробляв «солодовий напій», що лише смаком нагадував пиво [24, с. 2].

Цілком прогнозовано, «сухий закон» призвів до поширення незаконного виробництва та продажу алкоголю. Для поліції знаходити місця таємного виробництва горілки не було надважким завданням – затримані нетверезі люди на вулиці майже завжди вказували на продавця. У червні 1915 р. київська міська поліція оприлюднила статистику, згідно якої від початку війни було зареєстровано 400 випадків незаконного продажу алкоголю [25, с. 4].

Розгляньмо детально альтернативні напої, які вживали спрагли до горілки кияни в період дії «сухого закону».

Від початку війни в Києві неймовірних обертів набрали махінації зі спиртом, у яких брали активну участь лікарі, котрі виписували рецепти в надмірній кількості. Іноді їх підробляли. Фабрикували не тільки бланки рецептів, а й підписи та печатки лікарів [26, с. 3]. Подібну схему київські правоохоронці зафіксували на початку 1915 р. Вони дізналися про масові відвідування осіб із фальшивими рецептами до аптеки «Благодійного товариства», які, отримавши спирт, розпивали його в сусідніх їдальнях та чайних. Як виявилось, організована компанія фабрикантів мала спеціальну квартиру, де збиралися агенти зі збуту рецептів [27, с. 5]. Не залишався поза увагою любителів алкоголю й сухий спирт, який, не дивлячись на жахливий запах, намащували на хліб або їли ложечками, запиваючи квасом [28, с. 2].

Звичним явищем стало заробляння закладами харчування на частуванні своїх відвідувачів спиртом. Г. Григор'єв писав про появу під час війни в ресторанах нового виду посуду – емальованих чайників, що замінили пляшки з яскравими етикетками. У них зберігалася

«цілюща водичка» з розведеного спирту різних градусів, залежно від платоспроможності клієнтів [2, с. 265]. Подекуди в чайних можна було побачити картину, коли сп'янілі відвідувачі пили «чай-універсал», закушуючи його оселедцем, огірками та іншими продуктами [29, с. 2].

У роки війни справжнього народного лиха набуло споживання денатурованого спирту та різного роду сурогатів, які наносили непоправну шкоду здоров'ю городян, часто закінчуючись летальними випадками. У цьому сенсі показовим є дослідження одного з авторів «Киевской мысли», присвячене порівнянню святкувань Масляниці в 1914 та 1915 рр. Відповідно до нього, в 1914 р. до міських поліцейських дільниць у день свята доставили 60 осіб, 20% з яких були жіночої статі. У 1915 р. поліцейські підібрали всього лише 2 п'яниць. Однак якщо в довоєнну Масляницю, коли горілку не забороняли пити, «швидка допомога» забрала 2 чоловік, то в післявоєнну – 8, 2 з яких померли від отруєння денатуратом [30, с. 5].

Денатурований спирт безпосередньо призначався для використання в господарстві, а відтак був непридатним для внутрішнього споживання. Для того, що вберегти городян від останнього, держава запроваджувала обмеження на його продаж (за талонами) [31, с. 3] та зобов'язувала продавців наклеювати на ємкості з речовиною застереження про небезпеку її використання «не за призначенням». Текст мав бути таким: «Отруйна рідина! Денатурований спирт виробляється для освітлювання, зігрівання та інших потреб. Ця рідина містить у собі сильні отруйні речовини, від яких не може бути очищена. Пити не можна. Від споживання цієї рідини в якості напою, навіть у розбавленому вигляді, втрачають здоров'я, сліпнуть та помирають; за виготовлення з цієї отруйної рідини напоїв законом встановлено суворе покарання». Знизу необхідно було розмістити зображення черепа з людськими кістками [32, с. 2]. Міністерство фінансів навіть оголосило конкурс на винайдення нових засобів для денатурування, які б надавали спирту огидного смаку чи викликали неприємну фізіологічну дію на організм. Усього було призначено 21 премію на загальну суму в 675 тис. руб. [33, с. 3].

Надзвичайна популярність серед противників тверезого способу життя денатурованого спирту створювала великі незручності для тих, хто його використовував як суто технічну речовину. Малося на увазі не стільки введення обмежень на його придбання, скільки застій у винокурній промисловості. Через те, наприклад, у листопаді 1916 р. у Києві, на ряду з газовими, хлібними та іншими «хвостами», з'явилися денатуратні, чим, звісно, неодмінно користувалися спекулянти [34, с. 2].

В умовах антиалкогольної кампанії неабияк зріс попит на ханжу – напій, приготований на основі денатурованого спирту, лаку чи політури. Зауважимо, що його здебільшого пили саме в містах, де тримати самогонний апарат було набагато небезпечніше, ніж на селі. Велику кількість поціновувачів ханжі не стримувала її добре відома згубна дія на органи зору. Тогочасні газети не скупилися на повідомлення про чисельні випадки часткового та повного осліплення людей після розпивання того напою. Наприклад, протягом січня – лютого 1917 р. до очної клініки професора О. Шимановського звернулося більше 100 хворих з порушеннями зорового апарату через вживання ханжі [35, с. 2]. Для місцевих офтальмологів поява нових пацієнтів стала цілковитою несподіванкою, оскільки до введення «сухого закону» медицина нічого подібного не фіксувала [36, с. 2].

Заборона продажу алкоголю змінила вигляд «бродячих кабачків». Так тоді називали осіб, котрі носили розлитий у стопки алкоголь під одягом, пропонуючи його охочим випити. За воєнної доби їхній дохід відчутно зріс. Якщо до війни вони торгували горілкою в так званих «сотках», то після її початку – ханжою – в більш об'ємних склянках. Рецепт напою був нескладним: денатурат розбавляли водою, а потім переварювали його з вишнями, лимоном, журавлиним варенням, апельсиновими корками тощо. Одна порція коштувала від 20 коп. Закуска додавалася [37, с. 2]. Цікаво, що серед продавців ханжі було багато інтелігенції [38, с. 2].

Процвітанню торгівлі ханжою сприяла значна присутність у Києві гарнізонів російської армії. Це чітко видно з аналізу кількох архівних документів. Так, увечері 28 квітня 1916 р. відряджений до етапного коменданта 35-річний військовий В. Камбаров самовільно відлучився від служби для зустрічі з 21-річною киянкою П. Дерберевою. Під час прогулянки дівчина попросила в нього 1 руб. 75 коп. на півпляшки ханжі, яку вона потім принесла на територію залізничної станції. Там їх і затримали під час розпивання [39, арк. 62зв]. Рівно за 3 місяці на тому ж місці унтер-офіцер Олійник звернув увагу на цілу групу солдатів з військових ешелонів, що вирушали до Києва й через деякий час поверталися назад. Багато з них були напідпитку. Офіцер встановив, що солдати по кілька чоловік підходили до будинку №84 на вул. Кузнечній і потім звідти виходили поодиноці на вулицю, одразу ховаючись за паркани для розпивання ханжі [40, арк. 171].

Не меншу загрозу для здоров'я та життя становив одеколон. У Міністерстві фінансів неодноразово заявляли про його різке збільшення виробництва після заборони продажу спиртних напоїв [41, с. 2]. 26 травня 1915 р. спеціальною постановою начальника КВО ним на рівні з іншими речовинами, що містили спирт (лак, політуру тощо), було заборонено вільно

торгувати [42, с. 2]. В березні 1916 р. у Києві за незаконний продаж одеколону поліція арештувала власника ковбасного магазину на Солом'янці К. Лизута. Він агітував відвідувачів купувати в нього флакони по 2 руб. 65 коп., аргументуючи це наявністю величезного асортименту закуски «з нагоди» [43, с. 3].

Загалом же «сухий закон» призвів до цілого спалаху народної творчості у відповідній сфері. Самим лише випиванням денатурату, деревного спирту, спиртового лаку, політури, одеколону та ін. рідин городяни не обмежувалися. Розмаїття винайденої рецептури вражає. В лютому 1916 р., наприклад, кореспондент «Южной копейки» описав «диво-рецепт», підслуханий в одній київській чайній. Він полягав у потрійному проціджуванні піску й картоплі через березове вугілля, вату та гарячий хліб, із подальшим додавання анісових крапель та ванілі [44, с. 2].

Таким чином, антиалкогольна кампанія в черговий раз викрила недолугість внутрішньої політики царату в роки Першої світової війни. Проблема крилася як в абсурдності самої боротьби з пияцтвом імперії, що в корені суперечила віковичним народним традиціям, та ще й в лиху годину, так і в методах реалізації задуманої державою ідеї, адже вона полягала лише в самому «закручуванні гайок», без турботи про організацію бодай якоїсь альтернативи. Вирішення останнього питання покладалося лише на регіональну владу. Внаслідок того всього населення Києва хоч загалом і стало менше вживати спиртного, проте це аж ніяк не сприяло покращенню народного здоров'я, оскільки за відсутністю легального доступу до міцних напоїв багато городян труїлися різними сурогатами. У подальших дослідженнях вважаємо за необхідне розширити географічні межі з метою висвітлення впливу «сухого закону» на повсякденність інших міст Правобережної України, зокрема тих, які були розташовані ближче до лінії фронту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Молчанов Б. В. Вплив Першої світової війни на життєвий рівень населення України / В. Б. Молчанов // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. / Ред. кол.: О. П. Реєнт (гол. редкол.), В. В. Шевченко (секр. редкол.), В. Й. Борисенко та ін. – Вип. XXIII. – К.: Інститут історії України, 2014. – С. 92–102.
2. Григор'єв Г. У старому Києві. – К., 1961.
3. Никонов В. Крушение России / В. Никонов. – М.: АСТ: Астрель, 2011. – 926 с.
4. Мак-ки А. Сухой закон в годы Первой мировой войны: причины, концепция и последствия введения сухого закона в России. 1914 – 1917 гг. / А. Мак-ки // Россия и Первая мировая война: материалы международного научного colloquiuma. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 147-159.
5. Чагадаева О. А. «Сухой закон» в Российской империи в годы Первой мировой войны (По материалам Петрограда и Москвы): автореф. дис. на соискание учёной степени канд. ист. наук: спец. 07.00.02. – отечественная история / О. А. Чагадаева. – М., 2013. – 24 с.
6. Щербинин П. П. Алкоголь в повседневной жизни российской провинции в период Первой мировой войны 1914–1918 годов / П. П. Щербинин // Вестник ЧелГУ. – 2003. – №2. – С. 62–72.
7. Вільшанська О. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни / О. Вільшанська // Український історичний журнал. – 2004. – №4. – С. 56–70.
8. Джумига Є. Ю. Вплив Першої світової війни на повсякденне життя населення Одеси (1914 – лютий 1917 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «історія України» / Є. Ю. Джумига. – Одеса, 2015. – 16 с.
9. Обязательные постановления // Киев. – 1914. – 5 августа. – С. 5.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК). – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 221. – 639 арк.
11. Рестораны // Киев. – 1914. – 2 августа. – С. 5.
12. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2013. – 784 с.
13. В. Федорович / Карикатура // Южная копейка. – 1914. – 27 августа. – С. 2.
14. Падение преступности // Киев. – 1914. – 9 сентября. – С. 3.
15. Трезвые дни рабочих // Киев. – 1914. – 20 сентября. – С. 4.
16. Митька // Южная копейка. – 1914. – 29 сентября. – С. 2.
17. Пьянство усиливается // Южная копейка. – 1914. – 30 октября. – С. 2.
18. Гарольд / Миниатюры // Киевская мысль. – 1914. – 22 октября. – С. 3.
19. Разрешение продажи виноградных вин // Жизнь Волыни. – 1916. – 14 апреля. – С. 6.
20. Свободная продажа вина // Киевская мысль. – 1916. – 10 апреля. – С. 5.
21. Количество проданного вина // Киевская мысль. – 1916. – 5 мая. – С. 2.
22. Вопрос о продаже пива // Южная копейка. – 1914. – 8 октября. – С. 1.
23. Главным управлением... // Юго-Западный край. – 1915. – 29 января. – С. 2.
24. По городу // Южная копейка. – 1917. – 27 января. – С. 2.
25. Статистика продажи спирта // Киев. – 1915. – 29 мая. – С. 4.

26. Ходатайство аптекарей // Киевская мысль. – 1914. – 23 декабря. – С. 3.
27. Алкогольная панама // Киев. – 1915. – 1 февраля. – С. 5.
28. Сухой спирт // Южная копейка. – 1915. – 4 июля. – С. 2.
29. Робинзон / Маленький фельетон // Южная копейка. – 1916. – 4 декабря. – С. 2.
30. Прежде и теперь // Киевская мысль. – 1915. – 4 февраля. – С. 5.
31. Акцизным управлением... // Подолянин. – 1915. – 3 марта. – С. 3.
32. Денатурат – яд // Южная копейка. – 1915. – 23 июля. – С. 2.
33. Винокурное отделение... // Юго-Западный край. – 1915. – 22 березня. – С. 3.
34. «Денатурированные» мародёры // Южная копейка. – 1916. – 5 ноября. – С. 2.
35. Потеря зрения у «ханжистов» // Южная копейка. – 1917. – 25 февраля. – С. 2.
36. «Ханжа» и зрение // Южная копейка. – 1915. – 4 июня. – С. 2.
37. Типы киевского «дна» // Южная копейка. – 1916. – 29 февраля. – С. 2.
38. Мысли вслух // Южная копейка. – 1916. – 26 сентября. – С. 2.
39. ЦДІАК. – Ф. 280. – Оп. 1. – Спр. 30. – 1012 арк.
40. ЦДІАК. – Ф. 280. – Оп. 1. – Спр. 33. – 982 арк.
41. Голь на выдумки хитра // Южная копейка. – 1914. – 12 ноября. – С. 2.
42. Воспрещение продажи одеколона // Киевская мысль. – 1915. – 26 ноября. – С. 2.
43. Колбасный магазин с одеколоном // Южная копейка. – 1916. – 3 марта. – С. 3.
44. Мухомор / Киевские картинки // Южная копейка. – 1916. – 21 января. – С. 2.

Gerasymov T. Yu., Romanyuk I. M. The Course of Anti-alcoholic Company in Kyiv during the First World War (1914 – 1917).

The paper examines the influence of anti-alcoholic company conducted by the tsar's government on the daily life of Kyiv inhabitants in 1914–1917. It highlights some positive consequences of fighting against hard drinking in the first war months connected with the decrease of crime level and the quantity of suicides. The author studies phenomena which testify the opposite effect of alcohol sale prohibition, namely: the volumes increase in secret production and sale of vodka, preparation and use of dangerous ersatz drinks, mass abuses in pharmaceutical sphere.

Keywords: alcohol, «dry law», First World War, Kyiv, daily life.

Герасимов Т.Ю., Романюк И.М. Ход антиалкогольной кампании в Киеве в период Первой мировой войны (1914 – 1917 гг.).

В статье исследовано влияние проведённой царским правительством антиалкогольной кампании на повседневную жизнь жителей Киева в 1914 – 1917 гг. Освещены некоторые положительные последствия борьбы с пьянством в первые месяцы войны, связанные с уменьшением уровня преступности и количества совершенных самоубийств. Рассмотрены явления, свидетельствующие об обратном эффекте от запрета продажи алкоголя, а именно: увеличение объемов тайного производства и продажи водки, приготовления и употребления опасных для здоровья суррогатных напитков, массовые злоупотребления в аптекарской сфере.

Ключевые слова: алкоголь, «сухой закон», Первая мировая война, Киев, повседневность.

Статтю подано до редколегії 18.10.2016 р.

УДК 94(477) «1917-1918»

О. В. Логінов

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВНОЇ КОМІСІЇ ПО СПРАВАХ ВИБОРІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ
УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ**

У статті розглянуто діяльність Головної Комісії по справах виборів до Українських Установчих Зборів наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Проаналізовано систему організації роботи та зв'язок структур, відповідальних за проведення виборів з органами влади. Наведено приклади законодавчих ініціатив Головної Комісії. Розкрито позицію Головної Комісії щодо можливості імплементації результатів голосування.

Ключові слова: Українські Установчі Збори, Головна Комісія, Центральна Рада, вибори, агітація, III Універсал, легітимізація.

Актуальність вивчення всіх аспектів революційного процесу на українських землях у 1917-1920 рр. обумовлена, зокрема, необхідністю дослідження досвіду національного державотворення у ХХ ст., зокрема, процесів легітимізації органів державної влади. Одним із важливих напрямків таких досліджень є аналіз спроби скликання на початку 1918 р. Українських